

עיונים לפרשת שופטים עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

היחס הראוי לגר

הרב מנשה צימרמן

גר הוא כישראל

של הקב"ה כמו שכתוב בתורה – תלמידיו של אברהם אבינו ובני ביתו הן... נמצא אברהם אבינו אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו והם כל גר שיתגייר... מאחר שנכנסת תחת כנפי השכינה ונלוית על ה' אין כאן הפרש בינינו ובינך... הרי הוא אומר בישעיהו⁶ 'ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הבדל יבדילנו ה' מעל עמו' – אין שם הפר כלל בינינו ובינך לכל דבר⁷.

הרמב"ם פוסק בדרך זו גם בהלכות ביכורים⁸:

"הגר מביא וקורא לפי שנאמר לאברהם 'אב המון גויים נתתיך' הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה".

ייתכן שהמקור לדברי הרמב"ם הוא דברי רב סעדיה גאון, שכידוע הרמב"ם הושפע ממנו רבות, שכתב באזהרות⁹: "גירי צדק כאזרח". הגאון הרב ירוחם פישל פערלא⁹ ביאר את דבריו:

"ענין המצווה... להשוותו לכל משפטיו ודיניו לישראל גמור... דכתיב 'כאזרח מכם יהיה... ואהבת לו כמוך'¹⁰... הוא [מצות] עשה כללית להשוותו לגר צדק לכל דבריו כאחד משאר אזרחי ישראל".

כהמשך למהלך זה המשווה את הגר לישראל, ראוי לציין בקצרה את דעת הרמב"ם במחלוקת נוספת. הרמב"ם סובר שגם גר יכול להגיע למדרגת נביא¹¹. לעומתו רבי יהודה הלוי סובר שגר אינו יכול לזכות בנבואה¹².

התורה מצווה פעמים רבות על יחס אוהב כלפי הגר. הרמב"ם¹ מונה זאת כמצות עשה:

"שצונו לאהוב את הגרים והוא אמרו יתברך 'ואהבתם את הגר'²; ואף על פי שהיה נכלל בזה עם ישראל באמרו 'ואהבת לרעך כמוך', לפי שזה הגר – גר צדק, אבל בעבור שנכנס בתורתנו הוסיף לו האל-אהבה וייחד לו מצוה נוספת... וברוב המדרשות בארו שהאל-יתעלה צונו על הגר כמו שצונו על עצמו יתעלה אמר 'ואהבת את ה' אלוקיך'³ ואמר 'ואהבתם את הגר'".

אחד המקורות החשובים והמרתקים בנושא היחס לגר הוא איגרת ששלח הרמב"ם לעובדיה הגר. באיגרת זו הרמב"ם מעודד ומחזק את עובדיה הגר ומסביר לו את חשיבות מעמדו של הגר. הרמב"ם מסביר שאין שום הבדל בין ישראל לגר.

נביא כאן קצת מלשונו המאלפת של הרמב"ם בנידון. עובדיה הגר שאל את הרמב"ם כיצד ראוי שיתפלל, וזו היא תשובתו⁴:

"יש לך לומר הכל כתקנן ואל תשנה דבר אלא כמו שיתפלל ויברך כל אזרח מישראל כך ראוי לך לברך ולהתפלל... ועקר הדבר שאברהם⁵ הוא שלמד כל העם והשכלים והודיעם דרך האמת ויחודו של הקב"ה ובעט בעבודה זרה והפר עבודתה והכניס רבים תחת כנפי השכינה ולמדם והורם, וצוה בניו ובני ביתו לשמר דרך ה'... לפיכך כל מי שיתגייר עד סוף כל הדורות וכל המייחד שמו

6	נו, ג.
7	ד, ג. הרמב"ם שם כותב שעבד אינו יכול לקרוא את הפסוקים הנאמרים בהבאת הביכורים כיוון שאין לו ירושה בארץ. מה שאין כן בגר, שהופך להיות חלק מהכלל ובנו של אברהם אבינו "ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ" ולכן הוא יכול לקרוא את הפסוקים של מקרא ביכורים.
8	ספר המצוות לרס"ג עשה פב.
9	ביאור על ספר המצוות לרס"ג עשין, עשה פב.
10	ויקרא יט, לד.
11	איגרת תימן, ועיין מורה נבוכים ב, לו.
12	ספר הכוזרי א, קטו.

1	ספר המצוות, עשה רז.
2	דברים י, יט.
3	דברים ו, ה.
4	איגרות הרמב"ם, עמ' רלב-רלג במהדורת הרב שילת. סימן רצג במהדורת בלאו.
5	אמנם הרמב"ם מדבר רק על ייחוסו של הגר לאברהם אבינו, אבל ברור שכוונתו היא לכלול את כל האבות, וכמו שכתב הריטב"א (מכות יט ע"א, ד"ה "וכן בענין ברכת המזון"). באופן דומה כתבו הרמב"ן ורשב"א (בבא בתרא פא ע"א): "היאך יכולין לומר אלקי אבותינו נהי דאברהם אב לגרים, יצחק ויעקב מאי איכא למימר... ויש לומר דקים לן דכולהו אבות כחד נינהו... ואף הם נעשו אב לגרים כאברהם אבינו עליו השלום".

גר לעניין שררה

אם נרצה בכל זאת לקבל את הסברו של החינוך לפי שיטת הרמב"ם, אזי עלינו לומר שהגר זוכה לתכונות של עם ישראל, אך הן אינן חזקות בו כמו אצל שאר עם ישראל, שתכונות אלו כבר עוברות בהם שנות דור.

הרב חיים דוד הלוי²¹ עסק ישירות בשאלה זו, ואפשר להסביר גם את דברי הרמב"ם לפי דבריו. תשובתו היא:

"אין הרשות בידינו לפרש טעמי המצוות כרצוננו, אבל במקרה דנן כמעט ברור **שמטעמים בטחוניים** מוצדקים אסרה תורה להמליך בישראל מלך נכרי לגמרי בן לגר ולגירות, כי מה הבטחון שאדם זה כאשר ידע את מוצאו האמתי ובן לאיזה עם הוא, ישלים עם אותו צעד שהוריו רצו בו. ושמה לא יהיה לבו שלם עם אמונת עמו החדש, והרי זו סכנה בטחונית למנות בעמדות מפתח כה גבוהות בן נכרים".

עם ישראל והגר

נראה שאפשר לפרש את האיסור למנות גר למלך בדרך אחרת, המתאימה יותר לדברי הרמב"ם שראינו לעיל²².

הרמב"ם סובר שהגר הופך להיות כמו כל אחד מישראל ממש. הוא מצטרף לתורת ישראל והופך בכך להיות אחד מן המניין של עם ישראל. דווקא תהליך זה של הגר הוא שמונע ממנו להיות בעל שררה. על מנת להפוך לגר עליו לבטל את עצמו ואת מעמדו הפרטי, לבטל את אישיותו ואת מוצאו הקודם ולהפנות את כל כולו לכלל עם ישראל. מעמד זה של אדם המבטל את עצמו כלפי הציבור אינו מתאים לקבלת שררה. בדרך זו הלך ר' צדוק הכהן מלובלין²³:

"ואלו חמש מדריגות [שהגר בכללם] אין ממנין מהם שום התמנות וראשות כי אין בהם שום הזדככות לטוב גמור ודביקות בהשם יתברך... על כל פנים על ידי ביטולם לטוב, שבכוחם לבטל עצמם לגמרי שלא להיות מהות בפני עצמם כלל רק נטפל לטוב, כעבד לאדון, ואשה לבעלה, ובן לאביו, וגר לישראל, שבשם ישראל יכונה להיות נטפל ובטל לאומה הישראלית, וכמו שמובא²⁴ שבאותו השבט שידבק יוכלל בו".

ר' צדוק מסביר שהגר בא מרקע ירוד ורע לעומת עם ישראל²⁵, המונע ממנו להגיע לדבקות בה'. הדרך שבה יוכל להידבק בה' היא שהוא יתבטל לאומה הישראלית, שזהו בעצם תהליך הגיור. מסיבה זו גר אינו יכול להיות מלך, כיוון שמלך צריך להיות בעל עמידה עצמית שאינה כפופה לגורם זר, וממילא אין לו התבטלות גמורה לעם ישראל. רק הביטול העצמי של הגר כלפי עם ישראל מאפשר לו להגיע לדבקות בה' ולתכונות הטובות של עם ישראל.

עד כה ראינו שיש להשוות את הגר לשאר ישראל לפי שיטת הרמב"ם. לאור דברים אלו יש להתבונן בציווי מיוחד שהצטוונו בפרשת השבוע. בתוך פרשת ציווי המלך התורה מאריכה בכך שיש להמליך רק מלך מעם ישראל: "מִקְרָב אַחִיךָ תִּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אַחִיךָ הוּא"¹³.

חז"ל¹⁴ הרחיבו דין זה גם לגר וגם לכל השררות¹⁵, וכך פסק הרמב"ם¹⁶:

"אין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות עד שתהיה אמו מישראל שנאמר 'לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא', ולא למלכות בלבד אלא שררות שבישראל... שנאמר 'מקרב אחיך תשים עליך מלך' - כל משימות שאתה משים עליך לא יהו אלא מקרב אחיך".

מדוע הגר אינו יכול לקבל מינוי של שררה אם הוא אכן שווה לישראל לכל דבר?

ספר החינוך¹⁷ מסביר שבני אברהם יצחק ויעקב הם רחמנים בני רחמנים ובעלי מידות טובות, ולכן התורה רצתה שהם אלו שישלטו על הציבור, ירחמו עליהם ויאהבו את האמת, הצדק והיושר. ספר החינוך מדמה זאת למה שחכמי הטבע אומרים ש"טבע האב צפון בבניו". כלומר, התכונות שהאב רכש בימי חייו נמצאות בפוטנציאל אצל בנו. לכן לבנו של אדם צדיק ישנה נטייה להיות גם צדיק, וכן להפך.

הרמב"ם מודה שישנן תכונות ומידות המיוחדות רק לעם ישראל. דוגמה לכך יש בפירוש המשנה¹⁸ על הנאמר "ובושת פנים לגן עדן, יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך":

"וכבר חנן ה' זאת האומה, רצוני לומר: ישראל, בהיותם בעלי בושת פנים, וכך אמרו, שסימן זרע אברהם - ביישנין, רחמנין וגומלי חסדים. ואמר 'בעבור תהיה יראתו על פניכם', אמרו: זו בושה. וכאילו אמר כאשר סיפר מעלת הבושה: א-להים, כשם שחנותנו בזאת המעלה, כן חון אותנו שתבנה עירך בימינו".

אף על פי שהרמב"ם מודה שישנן מידות המיוחדות לעם ישראל¹⁹, ייתכן שדברי החינוך בהסבר האיסור אינם מתאימים לשיטת הרמב"ם. זאת כיוון שראינו שהרמב"ם משווה את הגר לישראל בכל דבר, ואם כן מסתבר שכשהגר נכנס לעם ישראל הוא גם זוכה לתכונות הטובות של עם ישראל²⁰.

13	דברים יז, טו.	21	ש"ת עשה לך רב ח, סט.
14	יבמות מה ע"ב, קידושין עו ע"ב.	22	עיין תחומין כג, הרב יהודה זולדן, "מינוי נכרים לתפקידים ציבוריים", עמ' 351-350, שהביא עוד טעמים לדין זה.
15	עיין שו"ת אגרות משה (יורה דעה ד, כו) הדן בשאלה מה נכלל היום בגדר של "שררה" שאין למנות לה גר.	23	צדקת הצדיק אות רל.
16	הלכות מלכים ומלחמותיהם א, ד.	24	ספרי, בהעלותך, סוף פסקה עח.
17	מצוה תצח.	25	כך עולה גם מדברי הרמב"ם בהלכות מתנות עניים (י, א-ב).
18	פרקי אבות ה, יח.		
19	עיין עוד בנושא זה: הלכות מתנות עניים (י, א-ב), והלכות דעות (א, ז) ועוד.		
20	עיין בהלכות איסורי ביאה (יג, א-ד) שהרמב"ם משווה את הגרות של הגר לגרות של עם ישראל במעמד הר סיני. לכן מסתבר שהתכונות הטובות שיש בעם ישראל כעם קיימות גם בגר שעובר תהליך גרות.		